
KSENIJA GAČINOVIĆ

UNESCO PRED PROMENAMA

»Ujedinjene nacije se dave u sopstvenim rečima i guše u sopstvenoj dokumentaciji«. Ovo mišljenje jednog od bivših predsednika Generalne skupštine, slikovito predstavlja problem sa kojim se već godinama suočavaju organizacije sistema Ujedinjenih nacija. Radi se, naime, o nedostatku uspešnog i efikasnog sprovođenja odluka i preporuka usvojenih u brojnim telima i organizacijama Ujedinjenih nacija.

Svi oblici neefikasnosti, koji su svojstveni velikim birokratijama, nastali su kao rezultat proširenja aktivnosti sistema Ujedinjenih nacija u toku proteklih godina. U jednom novijem izveštaju navodi se sledeće: samo u 1970. godini Ujedinjene nacije utrošile su 29,287.840 dolara za izradu 773,086.990 stranica dokumentacije (što znači da su države — članice bile dužne da prouče oko 600 stranica dnevno da bi mogle merodavno da učestvuju u diskusijama i donošenju odluka u Generalnoj skupštini); u poslednjih deset godina u Generalnoj skupštini osnovano je 124 novih grupa, komiteta, komisija, i sl. (mnoga od ovih tela imaju tendenciju da postoje i rade u nedogled); u toku 1970. godine radne grupe UN održale su 6.570 sastanaka (sve su učestalije žalbe na zakazivanje više sastanaka u isto vreme); broj osoblja u Sekretarijatu UN porastao je na 4.200...

Srodna ispitivanja o radu drugih tela i organizacija UN bez sumnje bi otkrila slične podatke.

U toku poslednjih godina u svim forumima UN ukazivano je na potrebu da se koordinira i reformiše sistem organizacija UN, kako bi mogao da se bolje prilagodi novim promenama i potpunije odgovori sve većim obavezama. Ovi napori predstavljaju deo šire akcije za jačanje uloge Organizacije ujedinjenih nacija i njenih agencija u celini, kao i za poboljšanje efikasnosti u primeni odluka i dokumenata koje su UN usvojile u raznim oblastima međunarodnog života.

Međutim, rezultat ovih reformi zavisiće u velikoj meri od nekoliko važnih faktora. Pre svega, od

sposobnosti Ujedinjenih nacija, kao najpogodnijeg okvira za jedinstvenu međunarodnu akciju, da se uhvati ukoštac sa osnovnim problemima mira i društvenog i ekonomskog razvoja koji danas tište međunarodnu zajednicu. Na žalost, najslabije tačke u Organizaciji ujedinjenih nacija predstavljaju nedostatak političke volje i odsustvo želje nekih zemalja da se pridržavaju principa Povelje UN. Drugo, rastuća uloga Ujedinjenih nacija uslovljena je daljom demokratizacijom međunarodnih odnosa, a time i same Organizacije. Jedino će putem potpune i ravnopravne saradnje svih zemalja, i velikih i malih, biti moguće da Ujedinjene nacije postepeno prevaziđu postojeće suprotnosti i da djeluju kao univerzalni instrument za unapređenje međunarodnih odnosa u svetu.

U svetlu tih događaja, na XVI zasjedanju Generalne konferencije UNESCO-a (1970) ponovo je razmatrana i ocenjivana korisnost i uloga ove međunarodne organizacije u međunarodnom sistemu i saradnji na području obrazovanja, nauke i kulture. Opšte je priznato da je UNESCO, i pored postojećih nedostataka i ograničenja, odigrao dragocenu ulogu u borbi za mir i društveni napredak na svom području delatnosti. Ali, da bi postao živa stvarnost u državama članicama, potrebno je da pojača napore za prilagođavanje svojih struktura i metoda rada novonastalim promenama, kao i da radi na obezbeđenju efikasnijih načina i sredstava u cilju povećanja učešća međunarodne intelektualne zajednice, odnosno predstavnika ustanova i organizacija obrazovnog, naučnog i kulturnog života, u formulisanju, sprovođenju i evaluaciji njenog programa. Podstaknuta postojećim potrebama, Generalna konferencija je na svom XVI zasjedanju usvojila dugoročnu politiku decentralizacije i reorganizacije, racionalizacije rada i smanjenja osoblja i odgovarajućih troškova u Organizaciji.

Iako u UNESCO-u postoje razlike u stavovima o decentralizaciji i sredstvima koja bi u tom pravcu trebalo primeniti, svi su izgledi da će ovaj trend da se ubuduće nastavi i da će on znatno doprineti proširenju baze za akciju UNESCO-a u državama članicama. I pored sposobnosti da se prilagođava stalnim promenama i novonastalim uslovima, stiče se utisak da je delovanje UNESCO-a u mnogim zemljama još uvek nedovoljno i daleko od neposrednih interesa i preokupacija vlada ili naučnog i kulturnog života u državama članicama. Ovaj proces će u svakom slučaju zahtevati jedan elastičan i raznovrstan pristup, a i vreme, da bi se stekla potrebna iskustva na kojima bi se gradile smernice za dalju akciju.

UNESCO je osnovan u Londonu pre nešto više od 25 godina sa ciljem da doprinosi učvršćenju mira i bezbednosti u svetu, i unapređenju ljudskih prava, putem međunarodne saradnje u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i informacija. U periodu od 1946. do 1972. godine, znatno je proširena delatnost UNESCO-a — broj država članica porastao je od 30 na 125, dok su se sredstva povećala od 6,950.000 dolara godišnje na 89,898.650 dolara za tekući dvogodišnji period 1971—1972. Posle priliva u članstvo Organizacije velikog broja novih nezavisnih država iz Afrike i Azije, u periodu između 1960. i 1962. godine, UNESCO se u svom radu sve više orijentisao na aktivnosti za unapređenje razvoja i pomoći razvoju. Kao posledica ovih trendova i sve većih potreba zemalja u razvoju, Generalna konferencija je još na svom XI zasedanju, 1960. godine, usvojila kao prioritetne, programe iz oblasti obrazovanja, a zatim, na XIII zasedanju, 1964. godine, i programe iz oblasti nauke i tehnologije. S obzirom na ozbiljne probleme koje danas postavlja razvoj u domenu rada UNESCO-a, a posebno svetska kriza obrazovanja i sve brži razvoj nauke i tehnologije, može se očekivati da će se ova orijentacija nastaviti i ubuduće, uz postepeno povećanje programa u ostalim sektorima, u prvom redu informacija, kulture, društvenih i humanitarnih nauka.

Sigurno je da UNESCO ne bi bio u stanju da obavlja svoju osnovnu funkciju bez podrške i pomoći nacionalnih komisija u državama članicama. U članu VII Ustava UNESCO-a definisane su svrha i uloga nacionalnih komisija koje, kao organi za vezu za sva pitanja saradnje sa Organizacijom i savetodavna tela vlada, treba da rade na razvijanju odnosa svojih zemalja sa UNESCO-om u cilju uspostavljanja i unapređenja svih oblika međunarodne saradnje u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i informacija. Smisao formiranja nacionalnih komisija, koje sačinjavaju predstavnici državnih organa i institucija iz naučnog i kulturnog života neke zemlje, sastoji se upravo u tome da se na području delatnosti UNESCO-a u najvećoj mogućoj meri prevaziđu etatiističko-birokratski metodi međunarodne saradnje i u aktivnost Organizacije, pored državnih organa, sve više uključuju neposredni stvaraoci, njihove nacionalne i međunarodne institucije i udruženja. Najveći značaj nacionalnih komisija, koje postoje i deluju u 122 države članice, leži u njihovoj sposobnosti da, osim kod vlada i odgovarajućih državnih organa, pokreću, kanališu i pretvaraju u akciju brojne inicijative u saradnji sa raznim profesionalnim grupacijama, specijalizovanim ustanovama, univerzitetima, nevladinim organizacijama i sl.

Da bi se u pravom smislu mogla sprovesti najavljená politika decentralizacije, biće potrebno da se UNESCO i države članice više nego do sada oslanjaju na nacionalne komisije, na njihovo iskustvo i inicijativni duh. Sve veće mogućnosti koje im se otvaraju u novoj situaciji, stavile su nacionalne komisije u jedan novi položaj koji ukazuje na potrebu da se njihova uloga bolje prilagodi savremenim potrebama i zahtevima. Paralelno sa razvojem programa UNESCO-a, po svojoj veličini i složenosti, razvijala se i uloga nacionalnih komisija. Ona se vremenom sa uloge organa za vezu i savetodavnog tela proširila i na informativnu i izvršnu aktivnost nacionalnih komisija. To je dovelo do sve većeg uverenja u velkom broju nacionalnih komisija širom sveta, o potrebi izmene odnosno dopune člana VII Ustava UNESCO-a u smislu preciznijeg definisanja uloge nacionalnih komisija u svetlu tekuće prakse i budućih zahteva. Glavni cilj dopune člana VII bio bi u tome da se nacionalnim komisijama obezbedi jača moralna i finansijska podrška vlada i obrazovnih, naučnih, i kulturnih krugova u državama članicama. Žalosna je istina da u velikom broju zemalja, usled nedostatka kadrova i finansijskih sredstava, sekretarijati nacionalnih komisija vrlo često nisu u stanju da se efikasno bore sa operativnim problemima i sve većim potrebama.

Potreba sve većeg učešća država članica i nacionalnih komisija u pripremi, sprovođenju i evaluaciji UNESCO-ovog programa zavisiće u velikoj meri od specifičnih uslova i različitih preokupacija i prioriteta u svakoj zemlji. Nisu se sve nacionalne komisije razvijale na isti način, niti su sve one podjednako sposobne da preduzimaju povećane odgovornosti koje proizlaze iz nove politike. Decentralizacija će ipak nametnuti određene modifikacije i izmene opšteg karaktera koje će biti manje-više primenjive u svim državama članicama.

Ova pitanja opširno su razmatrana na ograničenom sastanku iskusnih članova sekretarijata nacionalnih komisija nekih država članica, koji je održan u Ljubljani između 21. i 26. juna 1971. godine, u organizaciji Jugoslovenske komisije za saradnju sa UNESCO-om i generalnog direktora UNESCO-a, a u skladu sa posebnom rezolucijom XVI generalne konferencije o tom pitanju.

Izveštaj sa sastanka sadrži jedan broj specifičnih, moglo bi se reći prilično radikalnih, sugestija i preporuka o tome kako da se u praktičnom sprovođenju programa i odluka postigne efikasnije komuniciranje i saradnja između Sekretarijata UNESCO-a i nacionalnih komisija. Rezultati

Ljubljanskog sastanka pažljivo su razmotreni i jednoglasno prihvaćeni na regionalnim konferencijama nacionalnih komisija Zapadne hemisfere (Otava, avgusta 1971), Azije (Tokio, marta 1972), i Evrope (Bukurešt, maja 1972).

Na ovim konferencijama, kao i na 88 zasedanju Izvršnog saveta UNESCO-a, novembra 1971, istaknuta je neophodnost efikasnijeg i kontinuiranog dijaloga između nacionalnih komisija i Sekretarijata UNESCO-a. U sadašnjoj fazi, ovaj dijalog treba da obuhvati uzajamnu razmenu informacija i konsultacije o problemima, kao što su oni koji se odnose na misije UNESCO-ovih eksperata i članova Sekretarijata, učešće nacionalnih komisija i eksperata na međunarodnim sastancima, zatim na uključivanje nacionalnih komisija u projekte UNDP-a, redovno informisanje komisija o aktivnostima UNESCO-a i odgovarajućih tela i agencija UN, itd.

Međutim, ako se od država članica i njihovih nacionalnih komisija ubuduće očekuje dinamičnije učešće u formiranju politike UNESCO-a i povezivanju njegovih programa sa problemima i naporima obrazovnih, naučnih i kulturnih zajednica u državama članicama, onda je potrebno da se ovaj dijalog značajno proširi i produbi u radu na izradi, sprovođenju i proceni programa UNESCO-a. To će zahtevati jedan novi odnos u kome bi nacionalne komisije u daleko većoj mери nego do sada učestvovalе u aktivnostima od posebnog interesa za njih, dok bi se radne obaveze Sekretarijata umanjile većim korišćenjem najboljih stručnjaka i najviših iskustava država članica za izradu i realizaciju programa. Nacionalne komisije bi, prema tome, bile obavezne da mobilišu široki krug visokokvalifikovanih stručnjaka koji bi pružali visokospecijalizovanu pomoć Organizaciji u radu na kratkoročnom i srednjoročnom programiranju, u izradi kriterijuma za evaluaciju (kako bi se Organizacija mogla skoncentrisati na projekte od stvarnog interesa za države članice, a istovremeno eliminisati projekti od manjeg značaja), u izradi mera za racionalno korišćenje kadrova i finansijskih sredstava UNESCO-a, itd. Za obavljanje ovako obimnog posla potreban je Sekretarijat sastavljen od najkompetentnijih kadrova, koji bi se birali na rotacionoj osnovi i koji bi uživali slobodu istraživanja i samostalnog izražavanja svojih ideja i mišljenja (što sada nije slučaj usled nedovoljno razvijenih demokratskih odnosa unutar same Organizacije).

Ulogu nacionalnih komisija u formulisanju i sprovođenju programa treba takođe pojačati putem njihovog tešnjeg povezivanja sa regionalnim aktivnostima UNESCO-a. Još uvek nedostaju

koordinacija, međusobno informisanje i aktivnija saradnja između UNESCO-a, država članica i nacionalnih komisija u praćenju i realizaciji zaključaka i preporuka međunarodnih i regionalnih vladinih konferencija (samo u toku 1971. i 1972. UNESCO je organizovao 214 takvih skupova), koje predstavljaju jednu od osnova za izradu kratkoročnih i srednjoročnih programa Organizacije, a koje su nacionalne komisije posebno pozvane da preko svojih brojnih kanala sprovede u život. Takođe je potrebno u svetlu novih mera za decentralizaciju razmotriti ciljeve, programe i delatnost 59 regionalnih nastavnih i naučnih centara i ustanova koje je osnovao i u čije je održavanje u toku poslednje 22 godine UNESCO uložio 27,000.000 dolara. Na ranijim generalnim konferencijama usvojena je politika da se pomoć UNESCO-a ovakvim institucijama ograniči na najviše deset godina, a da u međuvremenu države članice pojedinih regiona postepeno preuzimaju odgovornost za njihov dalji rad i finansiranje. Međutim, ovi centri su doživeli različite sudbine; u nekim regionima oni se nalaze pred ozbiljnim teškoćama finansijske i druge prirode, njihovi programi ne odgovaraju u dovoljnoj meri stvarnim potrebama tekućeg razvoja, a veze sa nacionalnim komisijama i kompetentnim državnim ustanovama su ili nikakve ili minimalne. (U Evropi postoje četiri ovakva centra. Međutim, jedan od najznačajnijih, Evropski centar za dokumentaciju i istraživanja u društvenim naukama u Beču, nalazi se u krizi upravo zbog nedostatka moralne i materijalne podrške država članica, iako je njegova uloga do sada ocenjivana kao dragocena, naročito u podsticanju saradnje i slobodne razmene iskustava između naučnika istočno i zapadnoevropskih zemalja).

Veliki multidisciplinarni programi, kao što su »Čovek i biosfera«, Svetski sistem naučnih informacija, Međunarodna hidrološka dekada, Međunarodni program geološke korelacije i drugi, takođe pružaju vrlo značajne mogućnosti za razvijanje regionalne i multilateralne naučne saradnje država članica. Do koje mere i na koji način će naučnici, specijalisti i njihova stručna udruženja i ustanove da se uključe u ove programe, zavisiće, i u ovom slučaju, u najvećoj meri od sposobnosti nacionalnih komisija da animiraju za akciju nadležne vladine ustanove i pripadnike naučnih zajednica u svojim zemljama. Glavna svrha ovakve saradnje jeste u tome da se u državama članicama ustanove nacionalni ciljevi i programi koji bi se povezivali i usklađivali sa velikim međunarodnim naučnim programima UNESCO-a i drugih međunarodnih organizacija.

Nova orijentacija ka povećanom učešću država članica u radu UNESCO-a takođe će imati značajne posledice na dalji razvoj bilateralne, sub-regionalne, regionalne i multilateralne saradnje država članica i njihovih nacionalnih komisija. Zahvaljujući pozitivnim kretanjima u Evropi poslednjih godina na primer, postoje veoma povoljni uslovi za razvijanje najraznovrsnijih oblika saradnje na području delatnosti UNESCO-a, a posebno na ostvarivanju njegovih glavnih ciljeva — borbe za mir i međunarodno razumevanje i ostvarivanje ciljeva Druge dekade razvoja. Već nekoliko godina odvijaju se uspešni subregionalni kontakti i saradnja nacionalnih komisija balkanskih, skandinavskih, mediteranskih, centralno i istočno-evropskih zemalja, kao i zemalja Beneluksa. Ovi kontakti obuhvataju različite programe međunarodne saradnje, kao što su — Evropska konferencija rektora u Bukureštu, 1970, Prvi evropski sastanak pridruženih škola i klubova UNESCO-a u Trogenu, Švajcarska, 1971, saradnja na poboljšanju udžbenika istorije i geografije (Jugoslavija, balkanske i susedne zemlje, Francuska — SR Nemačka — Poljska, i druge) interregionalna konferencija o dugoročnom programu »Čovek i biosfera« u Minhenu, 1971, IV i V konferencija balkanskih nacionalnih komisija u Herceg-Novom, 1970, i Atini, 1972; Prvi sastanak generalnih sekretara evropskih nacionalnih komisija u Brislu, 1971... U programima saradnje evropskih nacionalnih komisija posebno mesto zauzimaju akcije za pomoć zemljama u razvoju — mobilizacija javnog mnjenja u korist razvoja i pomoći razvoju, održavanje kurseva za eksperte zemalja u razvoju, programi obuke za članove sekretarijata nacionalnih komisija iz zemalja u razvoju i drugi oblici saradnje.

Prema Projektu programa i budžeta UNESCO-a za 1973—1974. godinu, jedno od glavnih sredstava za prenošenje veće odgovornosti na nacionalne komisije biće sklapanje ugovora o realizaciji projekata koji spadaju u domen interesovanja i mogućnosti komisija. Krajnju odgovornost za kvalitet i međunarodni karakter akcija i dalje će snositi UNESCO. Predviđa se takođe sklapanje ugovora sa nekim od 277 međunarodnih nevladinih organizacija sa kojima UNESCO, u manjoj ili većoj meri održava saradnju. U pogledu značajne uloge koju u širenju ideja UNESCO-a igraju međunarodne nevladine organizacije, ovaj način rada doprineće razvijanju kontakata sa nacionalnim komisijama i srodnim nacionalnim organizacijama u državama članicama.

Nacionalne komisije i međunarodne nevladine organizacije moći će da zaključuju ugovore za sledeće vrste projekata u različitim sektorima UNESCO-ovog programa: studije, monografije,

istraživačke projekte koji treba da zadovolje potrebe jedne ili više država članica; simpozijume, seminare i druge sastanke stručnjaka, kao i za širenje informacija o rezultatima tih skupova; pripremu raznih informativnih materijala za opštu javnost. U pogledu načina na koji će nacionalne komisije sprovođiti navedene projekte, postoji niz mogućnosti — mogu se organizovati pojedinačno ili u saradnji sa jednom ili više specijalizovanih ustanova, grupom radnika — istraživača, nevladinim organizacijama ili nacionalnim komisijama drugih država članica. Iako će naredni dvogodišnji period predstavljati eksperimentalnu fazu, može se očekivati da će ovaj oblik učešća nacionalnih komisija u sprovođenju programa ukazati na novo bogatstvo ideja i mogućnosti za dalju akciju.

Neko je jednom prilikom rekao da »dok sve organizacije rastu aritmetički dotle se njihova dokumentacija povećava geometrijski«. Izgleda da sve organizacije u porodici Ujedinjenih nacija bez izuzetka, u manjoj ili većoj meri, boluju od iste bolesti: dokumenta i izveštaji proizvode se u ogromnim količinama da bi na kraju dospeli do vrlo ograničenog kruga čitalaca, dok je mnoštvo rezolucija predodređeno za arhivu već prilikom njihovog samog donošenja na sednicama.

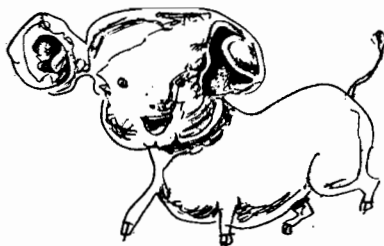
Srećom, u Organizaciji ujedinjenih nacija sve se više ukazuje na potrebu za poboljšanjem sistema i obezbeđenjem efikasnijeg sprovođenja odluka i programa. Metodi i sredstva akcije će u svakom slučaju zavisiti od specifičnog karaktera i aktivnosti svake organizacije.

Zahvaljujući postojanju nacionalnih komisija, kao glavnim kanalima za šire informisanje i sprovođenje programa, u saradnji sa širokim slojevima profesionalnih grupacija na univerzitetima, u specijalizovanim ustanovama i organizacijama, kao i vladinim organima koji se bave pitanjima obrazovanja, nauke i kulture, UNESCO je, za razliku od drugih organizacija u porodici UN, u mogućnosti da se njegova poruka čuje i nadaleko i naširoko, a da istovremeno osluškuje najnovija kretanja i potrebe država članica, na kojima treba da gradi svoj program aktivnosti.

Budućnost će pokazati koliko će dalekosežne i koliko duboke posledice predstojeće promene imati na Organizaciju. Ciljevi koje zastupa i sredstva sa kojima raspolaže za njihovo sprovođenje u život, pružaju nadu da će UNESCO biti u stanju da u svoju korist reši predstojeću bitku, pod uslovom da svi partneri u tom velikom poduhvatu poseduju podjednaku volju i rešenost.

Početak značajnog procesa debirokratizacije UNESCO-a i neposrednijeg uticaja država članica na formiranje njegove politike, pozdravljen je od strane Jugoslavije kao značajan korak u daljoj demokratizaciji međunarodnih odnosa u okviru ove specijalizovane agencije. Nova orijentacija u radu Organizacije u potpunosti odgovara jugoslovenskoj koncepciji o međunarodnoj saradnji, ulozi i položaju neposrednih stvaralaca u nacionalnim i međunarodnim okvirima.

Time se još više povećava politička i stručna odgovornost Jugoslovenske komisije za saradnju sa UNESCO-om, kao i potreba da po svojoj budućoj strukturi i sastavu bude sposobna i spremna za preuzimanje novih zadataka. Polazeći od činjenice da za snažniju afirmaciju Jugoslavije u UNESCO-u. nije više dovoljna samo politička aktivnost, nego pre svega dugoročni rad na stručnom polju, Jugoslovenska komisija za saradnju sa UNESCO-om nastojala je da u tu saradnju pored vladinih tela, uključi što širi krug predstavnika naučnog i kulturnog života republika i pokrajina. Može se očekivati da će, postizanjem međurepubličkog dogovora o njenoj organizaciji i delovanju u novim uslovima, Jugoslovenska komisija za saradnju sa UNESCO-om biti u mogućnosti da znatno proširi svoju aktivnost u zemlji i u inostranstvu. Mora se napomenuti, međutim, da je za uspešan rad Komisije potrebno obezbediti sledeće: pre svega, interes, podršku i povezanu i koordiniranu aktivnost svih organa, organizacija i ustanova u zemlji u čiji domen spadaju pitanja koje obuhvata saradnja sa UNESCO-om. Drugo, još uvek stoje otvorena neka suštinska pitanja međunarodne saradnje Jugoslavije u oblasti obrazovanja, nauke i kulture od kojih u krajnjoj liniji zavisi i uspešan rad Jugoslovenske komisije za saradnju sa UNESCO-om.

MIRO GLAVURTIĆ